

Voordracht van P. Oosterveld op een RIN medewerkersbijeenkomst in Arnhem
op 29 maart 1971.

Onderwerp: BEGRAZING.

Over ca. 5 à 10 jaar hoop ik u enige resultaten te kunnen geven van datgeen, waarvan ik u nu een onderwerpprogram zal voorspiegelen. Al geruime tijd leefde bij het voormalige RIVON de gedachte om bij het beheer van allerlei natuurterreinen meer aandacht te besteden aan de mogelijkheden van begrazing. De laatste jaren is het onderwerp nog actueler geworden i.v.m. de inrichting van 1^e: droogvallende gronden in het Deltagebied, Lauwerszee en IJsselmeer en 2^e: voormalige landbouwgronden, die binnen de huidige maatschappelijke ontwikkelingen niet meer rendabel geëxploiteerd kunnen worden. Nu is het zeker niet de bedoeling om bij het beheer van bestaande en wordende natuurterreinen voortaan alleen maar te grazen. Veel waardevolle gebieden danken hun bestaan aan het feit dat er juist niet gegraasd wordt, b.v. de blauwgraslanden en ook voor nieuwe terreinen komen naast begrazing zeker andere methoden in aanmerking afhankelijk van de bestemming, welke men voor dat terrein beoogt. Heeft men nog geen doel voor ogen dan lijkt begrazing een goede methode om een bepaalde toestand te stabiliseren of om de schok van een plotselinge verandering - van zout naar zoet, van landbouwbeheer naar natuurbeheer - op te vangen en meer geleidelijk te laten verlopen. Bovendien zal begrazing één van de goedkopere beheersmethoden blijken te zijn mede veroorzaakt door enige gunstige neveneffecten in de recreatieve sfeer, schaapskuddes e.d., maar ook omdat het een goede motivatie biedt om de oude landrassen in stand te houden, waarvan de waarde moeilijk te schatten is. Juist voor het beheer van natuurterreinen zijn deze rassen uitermate geschikt omdat zij de minste verzorging behoeven (heideschappen, Friese en Zeeuwse melkschappen, Veluwe goiten).

Het doel van het onderzoek naar de invloed van herbivoren op wat ik maar de rest van het oecosysteem zal noemen is in eerste instantie het geven van goede adviezen, gegrond op een uitgebreid scala van feitenkennis en verricht onderzoek, om bestaande en wordende natuurterreinen zo aantrekkelijk (recreatie) en zo gedifferentieerd (wet. onderzoek) mogelijk te houden cq. te scheppen. Hiervoor hebben we in Nederland een instelling, het zgn. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, en het hoeft dan ook geen verbazing te wekken dat juist dit Instituut het initiatief tot dergelijk onderzoek heeft genomen. Wanneer momenteel de zaak ergens uit de hand dreigt te lopen moet vaak gezegd worden, gebaseerd op praktische

22 10007

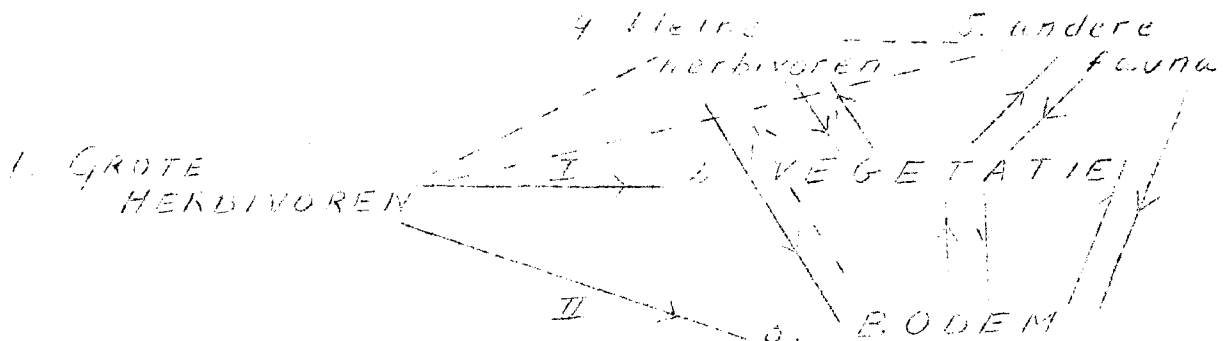
- ervaring -

ervaring in andere gebieden 'Wel, probeer het eens met een paar schapen of een paar ponies'. In de toekomst hopen we in dergelijke gevallen veel nader te kunnen omschrijven wat het effect van een bepaald graasregiem op een bepaald terrein zal zijn.

Het is m.i. zaak in de eerste plaats het geheel in de gaten te houden en de adviezen en de daaruit voortvloeiende maatregelen niet specifiek af te stemmen op de in standhouding van een enkele zeldzame soort in het desbetreffende gebied. Ook lijkt een globaal advies b.v. 'bij extensieve beweiding met koeien kan ongeveer dat vegetatietype verwacht worden, waarbij de mogelijkheid bestaat dat die en die soorten erbij komen en die soorten teruggedrongen worden' voorlopig van meer waarde te zijn dan dat alleen gezegd kan worden, bij gebrek aan onderzoekers om alle aspecten te bekijken, zoiets van: 'bij begrazing met koeien zal in dit terrein het aantal collembolen per dm² met gemiddeld 23 afnemen tot 17 en wat er verder gebeurt daar is exact nog niets over te zeggen'. Wat ik hiermee duidelijk wil maken is dat er bij voorkeur eerst algemeen gewerkt moet worden, stoelend op de veldervaring van diverse lieden, terwijl geleidelijk, naarmate er meer werkkraft beschikbaar komt, specifiek onderzoek verricht kan worden naar bepaalde aspecten; met andere woorden het praktische ev. TNO-aspect voor het ZWO-aspect.

ONDERZOEK SCHEMA

(vereenvoudigd)

I: Vraat, vernieling, besmetting

II: Betreding, vernieling, verdichting

-----: minder belangrijke relaties

Van de afzonderlijke onderwerpen is een enorme kennis aanwezig; in Nederland speciaal van de nrs. 2 en 3. Er zijn bodem- en vegetatiekaarten van een groot aantal gebieden; er is vrij veel aan autoecologisch onderzoek aan verschillende plantensoorten gedaan.

Van de enkele relaties 1--2, 1--3, 2--3, 4--2, 2--5, is ruime kennis aanwezig: enkele voorbeelden: Het is in Wageningen precies bekend hoe herbivoren eten in een optimaal bemeste vegetatie bestaande uit drie grassoorten en witte klaver, hoeveel % van elk genuttigd wordt en hoeveel koekjes van welke samenstelling er dan nog bijgevoerd moet worden om op een zo klein mogelijk areaal bij de minste kosten een zo groot mogelijk melk/vlees productie te verzekeren. Het zal duidelijk zijn dat dergelijke gegevens voor ons onderzoek niet bruikbaar zijn, maar wellicht bieden de gebruikte methodieken enige aanknopingspunten.

1--5 : Morris heeft aantallen hemiptera en heteroptera vergeleken op begraasde en onbegraasde kalkgraslanden in Engeland; sterke afname bij begrazing. Diverse auteurs hebben nadelige invloeden van intensieve begrazing gerapporteerd op de weidevogelstand.

Naarmate de relaties gecompliceerder worden b.v. 1--3--2, 1--2--5, 4--2, is er minder in de literatuur te vinden en integrale kennis omtrent de relatie herbivoren--rest van het oecosysteem is niet vorhanden. De werkgroep Begrazing stelt zich ten doel dit ideaal te benaderen d.m.v. onderzoek aan de enkele relaties, waarbij 1--2 voorlopig prioriteit zal krijgen. 1--3--2 is een deel van het promotie-onderzoek van Drs. Blom (100). Ondergetekende zal zich t.z.t. speciaal toeleggen op de relaties 1--2--5, 1--3--5 en 1--3--2--5;

Wat gaat er vanaf 1971 gebeuren?

Er zijn een aantal natuurterreinen in Nederland, welke momenteel al d.m.v. begrazing beheerd worden (ca. 35). Het is de bedoeling dat van al deze terreinen in de loop van de komende jaren een overzicht gemaakt wordt van wat er al bekend is: de afzonderlijke punten 1 t/m 5, welke relaties er in dat terrein al bestudeerd zijn, hoe het historisch gegroeid is etc. Waar iets ontbreekt, en dat is in de meeste gevallen het merendeel, zal beoordeeld worden in hoeverre het zin heeft voor het onderzoek als geheel om daarin te voorzien door b.v. een vegetatiekartering of een fauna-inventarisatie uit te voeren. Wanneer het gebied groot genoeg is zal beoordeeld worden in hoeverre er wellicht gelijktijdig enige experimentele situaties geschapen kunnen worden - stukken uit de begrazing nemen, andere stukken er bij trekken - uiteraard gepaard gaande met een gelijktijdig vergelijkend onderzoek.

Daarnaast zijn er de nieuwe terreinen welke voor begrazing in aanmerking komen. Hier zullen bij voorkeur, vooral in de eerste jaren, experimentele situaties gecreëerd worden; onbegraasd en diverse vormen van begrazing naast elkaar, helemaal niets doen, maaien enz. Bij alle onderzoek-situaties is het echter van het grootste belang dat voordat het experiment van start gaat, eerst de uitgangssituatie zoveel mogelijk is vastgelegd.

Bij het huidige aanbod van terreinen is het dan ook van belang dat naast het beschikbaar stellen van een zak $\text{£}f$, de werkgroep dit jaar al uitgebreid wordt met tenminste 2 vegetatiekundigen; terwijl voor het behandelen van praktische problemen met de herbivoren- parasitaire ziekten, normale ziekten en ongesteldheden, fokschema's e.d. een veterinaire toegevoegd zal moeten worden.

GEPLAND WERK VOOR 1971. experimenteel.

I: Terschelling 2 Groede 4, 300 ha, sinds 50 jaar beweid met jaarlijks ruim 100 stuks jongvee en een aantal paarden.

I 1: Gedurende het gehele seizoen zal de verspreiding van de dieren opgenomen worden en geplot op de voorlopige vegetatiekaart; 1 maal per 14 dagen exact vier-maal per etmaal, in de tussentijd dagelijks vanaf een hoogzit.

I 2: Gedragstudie van een aantal individuele dieren over het gehele etmaal en gedurende het gehele seizoen.

I 3 & 4: Het vastleggen van een uitgangssituatie op twee oppervlakten van 100 bij 150 m., waar met ingang van 1972 stukken van 50 bij 100 m. uit de begrazing zullen worden genomen. Dit betreft het vervaardigen van een gedetailleerde vegetatiekaart en een grondige fauna-inventarisatie.

I 5 & 6: Idem voor twee plaataen, waar met ingang van 1972 het stek verzet zal worden, waarbij gelijktijdig in een qua potentie hetzelfde gebied een stuk uit de begrazing genomen zal worden en er een stuk bijgetrokken zal worden.

I 7: Een vergelijkend vegetatiekundig onderzoek naar de invloeden van begrazing op lange termijn d.m.v. vegetatiekundige opnamen in potentieel dezelfde vegetaties ter weerszijden van het stek

I 8: Vergelijkend onderzoek met een gedetailleerde vegetatiekartering over 2 ha ter weerszijden van het stek in het NW deel van de Groede.

I 9: Het bepalen van de gewichtsaanwas van het jongvee en paarden over het seizoen 1971.

- UITVOERING: 1. F. Kuyck, doctoraal onderwerp: biologie, 6 maanden, voor de afd. Natuurbehoud en -beheer van de Landbouwhogeschool, Wageningen.
2. P. Minaard, ing. onderwerp, 3 maanden voor idem. periode juli-oktober open
- 3,4,5,6, fauna-inventarisatie RIN, Leersum.
- 3,5 vegetatiekarteringRIN, Leersum.
- 4,6 vegetatiekarteringopen
- 7,8 In cursusverband door de afd. Geobotanie van de K.U. Nijmegen.
9. Inst. voor Veeteeltkundig Onderzoek "Schoonoord", Zeist.

II. Schiermonnikoog, Oosterkwelder. Tot 1958 werd het gehele O. gedeelte van Schiermonnikoog met jongvee beweid; na dit jaar is men met de beweiding gestopt op het meest westelijke stuk van ca 25 ha na. Het gebied is enigszins verruigd, hetgeen vooral te merken is in de afname van de vogelstand, terwijl ook een voortschrijdende nivelatie van de vegetatie verondersteld wordt. Met ingang van 1971 zal de beweiding weer geleidelijk uitgebreid worden met de bedoeling het begraasde gedeelte t.z.t. weer tot de derde slenk uit te breiden.

In verband met het feit dat het vee voor drinkgelegenheid is aangewezen op het meest westelijke gedeelte van het terrein kan t.z.t. een gradiënt van begrazings-intensiteit verwacht worden in O-W richting. Planning en uitvoering van begeleidende experimenten in samenwerking met het Lab. voor Planten-ecologie van de R.U. Groningen.

III. Schiermonnikoog, de voormalige Westerkwelder. Het gebied is thans ingepolderd en met ingang van 1971 zal het N-gedeelte, ca 20 ha. met een tiental ponies begraasd worden. Er moet nog een vegetatiekaart van het gebied gemaakt worden, terwijl met een aantal PQ's de ontwikkeling gevolgd zou moeten worden. Ook is hier een gelegenheid om iets meer te weten te komen omtrent het gedrag en de voedselkeus van ponies.

Planning en uitvoering open

IV. Mariapeel, Limburg. In dit gebied is men bevreemd dat de open terreinen, Calluna, Mollinia heiden, geheel met berken zullen dicht groeien. Op een stuk van 4 ha is een experiment gepland om na te gaan of vier veluwse geiten de berken onder contrôle kunnen houden. Er zal een gedetailleerde vegetatiekaart van het betreffende stuk gemaakt worden, terwijl maandelijks één dag het graasgedrag van de geiten vastgelegd zal worden.

Planning en uitvoering RIN, Leersum.

Winnendale

V. Het Kranenveld, Brabant. In dit gebied zal met ingang van 1972 een terrein van ca 60 ha, bestaande uit bos, afgebrand bos en voormalige landbouwgronden, ompaald worden. Binnen het raster zullen vanaf die tijd, in samenwerking met het IJslandse ponystamboek 60 jonge ponies losgelaten worden. Het is van belang dat reeds dit jaar de uitgangssituatie wordt vastgelegd: vegetatiekartering, bodemkartering, fauna-inventarisatie, hoogtekaart, planning experimentele situaties.

Planning in voorbereiding bij het RIN, Leersum.

Uitvoering..... open.....

In verband met het begrazingsonderzoek zou dit jaar al in de volgende terreinen gewerkt kunnen worden:

1. Berghofweide, 2 ha kalkgrasland, Z.d. Limburg: (graas)gedrag van 2 stuks jongvee.
2. Strabrechtse Heide, Brabant: vergelijkend vegetatie-onderzoek van intensief begraasde hei (binnen het raster van 25 ha) met stukken, waar minder gegraasd wordt en stukken, die op verschillende tijdstippen afgebrand en/of gemaaid zijn. Bestudering (graas)gedrag van Kempische heideschappen.
3. Dijkwater, Schouwen: vegetatiekartering.
4. Vroongronden, Schouwen: gedetailleerde vegetatiekartering van stukken, die eventueel uit de begrazing genomen zouden kunnen worden met een vergelijkende fauna-inventarisatie; (graas)gedrag fjordenpaarden; vegetatiestudie en faunainventarisatie langs een transect vanaf het hek het veld in - betredingsgradiënt - .

5. Haringvreter, Veerse meer: vergelijkend vegetatieonderzoek binnen (betreding en vraat New forest ponies) en buiten het stek (maaien en betreding door recreanten); (graas)gedrag new forest ponies.
6. Middelplaten, Veerse Meer: bestudering (graas)gedrag schapen; eventueel experimenteel, bestudering van het randeffect langs een slingerend stek.
7. Terschelling, duingrasland met aangrenzend stuk duinheidevegetatie: gedetailleerde vegetatiekartering, fauna-inventarisatie; bestudering (graas)gedrag Friese melkschapen.

Voor I t/m V zijn gedetailleerde programma's in bewerking bij het RIN, Leersum.